

مجموعه مقالاتی از موافقان و مخالفان
تغییر خط فارسی

۴۶۴۷

(۱۲۳۷ الی ۱۳۵۷ شمسی)

ص ۷۲

به کوشش:
کاظم استادی

سرشناسه :	استادی، کاظم، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور :	دانشنامه خط فارسی (۱۵ جلد) مؤلف کاظم استادی. شامل: ۱. درآمدی فلسفه خط، ۲. خط در ایران (۲، ۱)، ۳. سیر تحول خط عمومی، ۴. توسعه‌گردانی و متون، ۵. آینده‌جوانی خط فارسی، ۶. تاریخچه تغییر خط، ۷. فعالان اصلاح النبا و خط، ۸. آخوندزاده و تغییر خط، ۹. ملکم‌خان و تغییر خط، ۱۰. مکتب اسلام و تغییر خط، ۱۱. حکم فقهی تغییر خط، ۱۲. مجموعه مقالات ۱۳. درآمدیه مجموعه مقالات، ۱۴. هولوکاست خط فارسی، ۱۵. کتابشناسی خط فارسی
مشخصات نشر :	قم: مؤلف، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری :	۶۰۰ ص (مجموع ۱۵ جلد).
شابک :	978-600-04-3323-9
وضعیت فهرست نویسی :	فبیای مختصر
یادداشت :	فهرست نویسی کامل آثار در نشانی: http://opac.nli.ir قابل دسترسی است
شماره کتابشناسی ملی :	۳۸۲۶۹۱۲

دانشنامه خط فارسی (۱۵ جلد)

اسم کتاب: مجله به مقالاتی از موافقان و مخالفان تغییر خط (۱)

ؤلف: کاظم مقدم

۹۷۸-۶۰۰-۰۴-۳۳۱ ۹-۸۰ ۳۱۰

شابک دوره: ۹-۳۳۱ ۴-۶۰۰-۰۴-۹۷۸

چاپ اول: ۱۳۹۴

تعداد صفحات: ۷۲۰ ع

تیراژ: ۵۰۰ جلد

لیتوگرافی: نویسی

چاپ: سلمان فارسی

پخش: انتشارات برگزیده، تهران، خیابان ایرانشهر، نبش کرسری،

پلاک ۲۳۰، طبقه ششم شمالی - تلفن: ۵-۸۴۹۰۲۸۳

قم، خیابان شهداء، کوچه ۲۳، پلاک ۱۶ - تلفن: ۳۷۷۴۴۱۲۵

حق چاپ محفوظ و مخصوص مؤلف است.

قیمت دوره: ۳۵۰ هزار تومان

مقدمه /	۹
درباره این کتاب /	۱۱
تحقیق در خط اسلام / فتحعلی آخوندزاده	۱۵
شیخ و وزیر / میرزا ملکم خان ناظم الدوله	۲۱
معروض نامه / میرزا فتحعلی آخوندزاده	۵۳
روزنامه اختر و تغییر خط فارسی / کاظم استادی	۷۱
القبای بهروزی / میرزا رضاخان افشاریکشلو غزوی	۱۰۱
رساله در وجوب اصلاح خط اسلام / یوسف خان مستشار الدوله	۱۳۹
خط نو برای نوآموزان پارسی / میرزا علیمحمد خان اویمی	۱۵۷
لزوم اصلاح خط فارسی / آقای اعتصامزاده	۱۸۷

تسهیل و تکمیل القباء / آقا نور حقیق صدر المعالی خوانساری ۱۹۵

راه پیشرفت / نگارش مصطفی فاتح ۲۰۹

رساله خط داعی / پروفیسور آقا سید محمدعلی ۲۴۱

خط فارسی / موسی نثری ۲۴۱

خطوط معمول در دنیا و میزان تکامل خط فارسی / حسین رضاعی ۲۸۷

دیره / ذبیح برزنجی ۲۹۷

القبای آسان شاهراه سساری ایران است / ابوالقاسم آزادمراغی ۳۱۱

لزوم قطعی تغییر خط / ابراهیم کافر ۳۵۱

مرگ یک بار... شیون یک بار / حبیب یغمائی ۴۲۳

ماجرای تغییر خط / علی اکبر شهابی ۴۲۹

قوطنه تغییر خط در ایران از نقشه‌های شوم دشمنان اسلام است / سیدهاشمی - روشاهی ۴۵۹

سابقه فکر تغییر خط در ایران / سید هادی خسروشاهی ۴۶۹

نغمه‌های استعمار... / بدون نام مؤلف ۴۷۹

باز هم در پیرامون تغییر خط / محمد علی شمشیری میلانی ۴۸۷

روش نوین برای اصلاح خط فارسی / نگارش م. س / تصحیح احمد محمدی عراقی ۴۹۵

در باره خط فارسی / مظاهر مصفا ۵۱۹

- اصلاح یا تغییر خط فارسی / مجتبی مینوی ۵۲۵
- باز هم مسئله، تغییر خط؟ / بدون نام نویسنده ۵۴۵
- توطئه، تغییر خط؟ / سید هادی خسرو شاهی ۵۵۱
- بحث درباره خط و زبان فارسی / حسین نواب ۵۵۹
- تدکیک خط چیست؟ / عبدالله رهنما ۵۹۵
- بحثی در رابطه خط فارسی و پیاده‌های دربار، بکشان کردن آن / خسرو فرشید ورد ۶۰۷
- تغییر خط بجای ادب و اصلاح املا؟ / محمد کیوان ۶۱۹
- این نوسازی نیست ویرانه گریه است / مرتضی آزادمنش ۶۲۵
- خط فارسی / یونس جعفری ۶۳۱
- بجای خرده گیری بجا از زبان و خط فارسی / دکتر آبان بود / علی اکبر شهابی ۶۳۷
- القبای فارسی تقصیر ندارد / محمد ارشد ۶۴۹
- خواه‌های پریشانی که درباره تغییر خط دیده‌اند / داود الهامی ۶۵۵
- اشکالات خط لاتین برآب از خط فارسی بیشتر است / داود الهامی ۶۶۳
- تغییر خط نه ضروری است و نه شایسته / محمود شعبی ۶۷۱
- سخنی در زمینه نگارش و اکهار خط فارسی / احمد کاظمی موسوی ۶۸۵
- مسائل خط فارسی / میر حمید مدنی ۶۹۵

مقدمه

زمان پیامبر اسلام در جزیره العرب، در خط «کوفی» و «نسخ» وجود داشته است. خط کوفی از برخی خط‌های رایج در کشورهای دیگر همانند خط پهلوی در ایران، آسان‌تر بود، اما خود این خط نیز، دارای کمپها و عیب‌های بزرگی بود. و برخی مسلمانان دانشمند، از نخست، هوشیار آنها بوده و برای ابرمان کردن آن عیب‌ها و رسایی خط، کوششهایی کرده و کارهایی انجام داده‌اند. که از آن جمله است: ۱. ابداع حرکات حروف خط کوفی به شکل نقطه توسط «ابوالاسود دؤنل». ۲. ابداع «نقطه» و ابداع «زیر و زبر» با دوایر کوچک و یا خطوط مورب نازک توسط «یحیی بن یعمر العدوانی» در خط کوفی. ۳. پیشنهاد علایمی شامل: فتحه، ضمه، کسره، سکون، تشدید، مد، همزه و تنوین توسط «خلیل ابن احمد فراهیدی».

با ورود اعراب مسلمان به ایران، در زمانی نسبتاً کوتاه، خط پهلوی که در آن زمان خط نوشتاری اکثر مناطق ایران بود، از کاربرد عمومی ساقط شد. و حتی تا چند قرن خط یا زبان نوشتاری مردم ایران، زبان و خط عربی گشت و مردم ایران به زبان

فارسی چیزی نمی‌نوشتند، مگر در گوشه و کنار، و آن هم غیر قابل توجه. در واقع و به طور رسمی و همه گیر، از اواسط قرن ششم زبان فارسی در نوشتارها، نمایان شد. سده ششم هجری قمری، آغاز خطاطی فارسی در ایران و سده نهم و دهم هجری قمری، اوج خطاطی کتابهای فارسی است.^۱

سده دوازدهم، با ورود چاپ و حروفچینی سربی به ایران، کاهش چشم‌گیری در خطاطی فارسی پدید آمد؛ حتی پس از آن، به مرور خطاطی کتاب، فقط به صورت تقنینی و تفریحی و تزئینی به کار رفته است. در همین دوران، پس از گرفتاریهای ده به سر کشورهای اسلامی همانند عثمانی و ایران به وجود آمد و پیشرفتهای چشم‌گیری که اروپاییان پیدا نمودند. بسیاری را متوجه عقب ماندگی های مسلمانان نمود و به طبع آن در فکر جبران این عقب افتادگی ها برآمدند. در این میان توجه آنها به سلاح سواد مردم جلب شد. و به این ترتیب الفبای فارسی - عربی را علت بی سوادى مردم دانستند و راه پیشرفت را در باسواد نمودن مردم، از طریق تغییر الفبای قدیم پیکربند کردند.^۲

طبق اسناد موجود، شاید آخوندزاده او آن کسی باشد که نسبت به ابداع خط جدید اقدام نمود و این اقدام او خبری شد که به نظر می‌رسد ایجاد طرح اولیه تغییر خط از سوی آخوندزاده، به علت آزمایش عملی دوات روس، در تغییر خط آنها به لاتین، پس از تصرف داغستان باشد.^۳

البته پیش از آخوندزاده، مسیو بارب، ناظر مدرسه اسننه شریفیه در بن، خطی برای خط اسلام، اختراع نمود. و چند کتاب فارسی و عربی را به همان خط در وین منتشر کرد. همچنین منیف‌افندی وزیر دولت عثمانی، در سال ۱۲۳۹ سن رساله‌ای درباره تغییر خط نوشت و دو سال بعد خطابه‌ای درباره ضرورت اصلاح الفبا در جمعیت علمیه عثمانیه ایراد کرد؛ که منشأ آشنایی و ارتباط او با میرزا فتحعلی آخوندزاده شد.

۱. برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به گاهشمار خط فارسی، کاظم استادی.

۲. برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به «اندیشه تغییر خط در ایران» کاظم استادی.

۳. رک. به: اندیشه‌های میرزا فتحعلی آخوندزاده / ۷۵-۷۶.

احتمالاً آخوندزاده پس از اطلاع از اینکه، کسانی در عثمانی موافق تغییر خط هستند، علاقمند شد تا از طریق عثمانی پیگیر طرح خط خود شود. وی رساله‌ی خود را به صدراعظم عثمانی، فواد پاشا تقدیم کرد. صدر اعظم عثمانی شخص او را به انجمن دانش یا «جمعیت علمیه عثمانیه» راهنمایی کرد. اما آخوندزاده بدون گرفتن نتیجه از استانبول به قفقاز بازگشت. و تلاش دوباره او نیز در دربار عثمانی، بی‌ثمر ماند.^۱

در سال ۱۲۴۷ش مقاله‌ای در خصوص عدم قابلیت الفبای اسلامی به نشر علوم، در روزنامه غولوس، چاپ بطربورغ منتشر شد.^۲ در همین سال آخوندزاده، رساله‌ی خط اختراعی خود را با دو رساله‌ی دیگر، نزد وزیر علوم ناصرالدین شاه، اعتضادالسلطنه فرستاد. نتیجه‌ای در بر نداشت.

در سال ۱۲۴۸ش، در آخوندزاده تنها نبود و میرزا ملکم خان نیز به جرگه طرفداران تغییر خط پیوسته بود. در این سال، چاپ مقالاتی پیرامون تغییر خط در روزنامه‌های ترقی و حریت و مالات نامق کمال در جواب میرزا ملکم خان رخ داد. در همین دوران، گروهی از شرقیان برای راه به کوشش برخاستند و در نارسایی خط کنونی ملل اسلامی مطالبی گفتند و رسالاتی نوشتند و بعضی از آن‌ها خود الفبایی نیز اختراع کردند.

آخوندزاده پس از این آزمایش‌ها و شکست‌ها، پیای سرانجام از اندیشه‌ی اصلاح خط عربی منصرف شد و خط جدید ملل اسلامی را ننوشت. اما عمر او کفاف نداد، و در سال ۱۲۵۶ش در تقلیس درگذشت.

در سال مرگ آخوندزاده، دیگر بحث تغییر خط رونق گرفت. و مقالاتی در روزنامه‌های فارسی (اختر) و ترکی (حریت، ترقی) عثمانی و نیز روزنامه‌های قفقاسیه (ضیاء) منتشر شدند، و این انتشار، ادامه پیدا نمود.^۳

ادامه این داستان را در کتاب «تاریخچه تغییر خط در ایران» دنبال کنید.^۴

۱. ر.ک. به بیوگرافی خودنویس آخوندزاده.

۲. گاهشمار خط فارسی، کاظم استادی.

۳. گاهشمار خط فارسی، کاظم استادی.

۴. کاظم استادی، تاریخچه تغییر خط در ایران، نشر کتابخانه آیت الله نجفی مرعشی، قم ۱۳۹۰.

درباره این کتاب؛

روزی، دخترم مهدیه، ورقه درس املاء مدرسه‌اش را به من داد، چند غلط در آن بود، و از وجود آن ناراحت می‌نمود. همانطور که می‌دانید یادگیری و آموزش خط فارسی بسیار مشکل و زمان‌بر است. این مشکل طاقت‌فرسا و رنج‌آور، برای مهدیه و هم‌سالانش، در سال دوم و سوم دبستان، بسیار پیچیده‌تر شد. این عیوب خط فارسی، می‌توانست کم‌کم موجب سرخوردگی او از دانش و سیر علم آموزی-ش شود.

به فکر فرو رفتم؛ ما آدم‌ها چرا وقتی از مشکلی عبور می‌کنیم، آن را فراموش می‌کنیم. دیگر نیست به حل آن برای دیگران، اقدامی نمی‌کنیم. ناگهان جرقه‌ای به ذهنم رسید. ما باید در حد امکان، برای راحتی کار دانش آموزان و پس از آن، استادان و عموم مردم، عیوب خط فارسی^۱ را رفع کنیم، تا همه افراد، به راحتی درست بنویسند و درست بخوانند.

چند روزی به این موضوع فکر کردم و در نهایت با تمام محدودیت‌هایی که

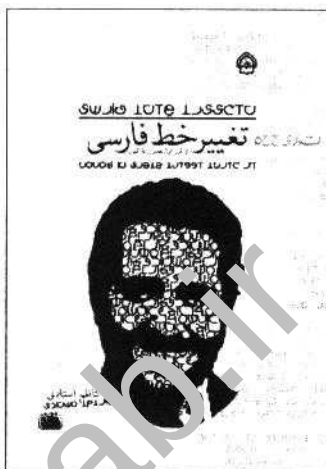
۱. معایب و اشکالاتی که طرفداران تغییر الفبا برای خط فارسی می‌شمارند فراوان است. مهم‌ترین آنها از این قرارند: ۱. الفبای فارسی حروف صدادار ندارد و حرکات، که نماینده حروف باصدا هستند، به صورت حرف معینی در جزو کلمه نمی‌آیند. ۲. هر حرف شکل جداگانه مشخص و مستقلی ندارد؛ و از ۳۲ حرف الفبای فارسی تنها ۱۶ حرف آن دارای شکل مشخص و مستقل است. ۳. حروف غالباً مشابه‌اند و با اندک غفلتی به جای هم نوشته می‌شوند و مطلب را بکلی سرگوش می‌کنند. ۴. بعضی از حروف، خوانده می‌شوند ولی نوشته نمی‌شوند. ۵. بعضی دیگر نوشته می‌شوند، ولی خوانده نمی‌شوند. ۶. پاره‌ای از حروف به صورتی جز آنچه نوشته می‌شوند، تلفظ می‌شوند. ۷. بعضی از حروف برای بیان چند تلفظ جداگانه به کار می‌روند. ۸. حروف در کتابت به هم متصل می‌شوند، بر حسب آنکه در اوّل و وسط و یا آخر کلمه قرار گیرند، صورت اصلی خود را از دست داده به حوز و اشکال گوناگون نمایان می‌گردند. ۹. برای ادای بعضی صداها، که در زبان فارسی همه یکسان تلفظ می‌شوند، چندین حرف مقرر شده است. ۱۰. و نیز؛ نوشتن از چپ به راست آسان‌تر است. (نگاه کنید: آرین‌پور، یحیی، از نیما تا روزگار ما، زوار، ۱۳۸۷، ص ۳۴)

۲. البته اگر واقع‌بینانه با این موضوع برخورد کنیم، مشکل خواندن و نوشتن، مختص بچه‌های ابتدایی نیست؛ بلکه بزرگان، حتی در سطح اساتید دانشگاه نیز، نمی‌توانند متن‌هایی را فی‌البداهه، مسلط و سریع، بدون غلط بخوانند و یا احیاناً بنویسند. شاید انرژی و وقت بسیار زیادی از فارسی‌زبانان، بجای یادگیری محتوا و فهم علم، صرف یادگیری ابزار استفاده از منابع علمی می‌شود؛ و اگر خوب دقت شود، این نوعی عقب‌ماندگی است.

مانند این متن دیباچه گلستان سعدی:

با دسته‌بندی اشکالات خط فارسی، می‌توان حدود بیست نوع اشکال کوچک و بزرگ برای خط فارسی موجود، برشمرد. هر چند که تا کنون همه این اشکالات، متأسفانه نتوانستند عزم عمومی را بر تغییر خط فارسی، جزم کنند.

تنظیم و تألیف این کار به طول انجامید. و چند سال از وقتم را گرفت. و منجر به آماده سازی «دانشنامه خط فارسی» در دوازده فصل و چندین مجلد کتاب شد.

فهرست اجمالی مطالب دانشنامه خط فارسی / تنظیم و گردآوری: کاظم استادی

- ج ۱: فلسفه خط (۵۲۸ ص، کتاب حاضر)
- ج ۲: اختراع خط (در حال تحقیق)
- ج ۳: انواع خط (در حال تحقیق)
- ج ۴: پیرامون خط (در حال حروفچینی)
- ج ۵: خط در ایران (۷۰۰ ص، در حال صفحه آرایی)
- ج ۶: سیر تحول خط عمومی فارسی (۲۰۰ ص، آماده انتشار)
- ج ۷: تاریخچه نشر خط فارسی (۲۰۰ ص، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی)
- ج ۸: فنانان خط - تغییر خط (۵۰۰ ص، در حال انتشار، انتشارات علم)
- ج ۹: آخوندزاده و تغییر خط (۲۳۰ ص، آماده انتشار)
- ج ۱۰: ملکم خان و تغییر خط (۲۴۰ ص، آماده انتشار)
- ج ۱۱: مجموعه مقالات پیرامون تاریخ خط (۷۰۰ ص، کتاب حاضر)
- ج ۱۲: نشریات و تغییر خط (۵۰۰ ص، در حال صفحه آرایی)
- ج ۱۳: خطوط اختراعی در دو قرن اخیر (۲۰۰ ص، در حال حروفچینی)
- ج ۱۴: حکم فقهی تغییر خط (۲۰۰ ص، آماده انتشار)
- ج ۱۵: تند نویسی و آینده جدانویسی خط فارسی (۳۰۰ ص، آماده انتشار)
- ج ۱۶: نویسه گردانی و متون اسلامی (۲۰۰ ص، آماده انتشار)
- ج ۱۷: پیرامون خط فارسی - عربی (در حال حروفچینی)
- ج ۱۸: بررسی خط فارسی کنونی (در حال تحقیق)
- ج ۱۹: ملاحظات طراحی خط جدید (در حال تحقیق)
- ج ۲۰: معرفی خط استادی (۲۰۰ ص، در حال صفحه آرایی)
- ج ۲۱: خط آینده جهان (در حال تحقیق)
- ج ۲۲: کتابشناسی خط فارسی (۱۸۴ ص، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی)
- ج ۲۳: کتابشناسی تغییر خط (۲۰۰ ص، در حال صفحه آرایی)
- ج ۲۴: فهرست اعلام دانشنامه خط فارسی